

HANS KRONNING

Talarens ansvar för sitt yttrande

OM EPISTEMISKA UTTRYCK
I DE ROMANSKA SPRÅKEN

1. Inledning: epistemiska uttryck som ansvarsreglerare¹

VÅR KUNSKAP OM DET vi talar om är inte sällan bräcklig. Ofta reflekterar vi emellertid inte över detta, utan vi uttrycker oss med enkla påståenden som (1):

1. *Hon är sjuk.*

Enkla påståenden framställer det kognitiva innehållet i våra yttranden² som sant och oproblematiskt. Även om vi begrundar det epistemologiskt problematiska i det vi talar om kan vi välja att bortse från det och använda oss av enkla påståenden. Detta är dock inte ofarligt, för vi riskerar att ”förlora ansiktet” (Brown & Levinson 1987) om vi skulle bli motsagda eller om vi skulle ändra oss själva, ja vår allmänna trovärdighet skulle kunna ifrågasättas, särskilt om våra eventuellt oriktiga påståenden inte uppfattas som oavsiktliga misstag, utan som brott mot den sociala norm som kräver att vi skall vara sanningsenliga i vår språkliga kommunikation. Den amerikanske filosofen Paul Grice (1975:48) kallade denna norm *kvalitetsmaximen*.

För att minska dessa risker erbjuder språket en rad *epistemiska uttryck*, med vars hjälp vi kan reglera vårt yttrandeansvar. Dessa uttryck har traditionellt betecknats som *modala* i den mån de över huvud be-

handlats i grammatiken. De kan kallas *ansvarsreglerare* (Kronning 2005a, 2005b). För att reducera det yttrandeansvar talaren påtar sig om han skulle använda ett enkelt påstående som *Hon är sjuk*, kan han exempelvis i sitt yttrande inskjuta epistemiska uttryck som adverbena *troligen* (2) och *uppenbarligen* (3) eller hjälpverbet *måste* (4), eller bädda in det enkla påståendet i en opersonlig konstruktion som *det är sannolikt att* (5) eller i en personlig konstruktion som *jag tror att* (6), eller ändra det finita verbets form från (preteritum) indikativ, *Hon var sjuk* till (preteritum) konjunktiv (7):³

2. *Hon är troligen sjuk.*
3. *Hon är uppenbarligen sjuk.*
4. *Hon måste vara sjuk.*
5. *Det är sannolikt att hon är sjuk.*
6. *Jag tror att att hon är sjuk.*
7. *Hon vore sjuk (sades det).*

Behovet att eliminera de risker man utsätter sig för när man använder enkla påståenden är mer framträdande i vissa texttyper än i andra. Epistemiska uttryck är särskilt karaktäristiska för journalistisk och vetenskaplig prosa. Ett flertal studier (Gunnarsson 2001, Kronning 2004b:48) visar att frekvensen av epistemiska uttryck i olika vetenskaper stiger i ett historiskt perspektiv. Detta speglar att ett kunskapsfält konstitueras som vetenskap med metodiska normer och komplex konceptuell struktur.

Den stigande frekvensen av epistemiska uttryck i vetenskapliga texter kan också betraktas ur ett sociologiskt perspektiv. Gunnarsson (2001:133), som studerat frekvensen av ett antal epistemiska uttryck i på svenska författade medicinska artiklar 1730–1985, förklarar sålunda den stigande frekvensen av dessa uttryck i sitt material bl.a. med nödvändigheten för forskaren att inte ”förlora ansiktet”: ”In order to survive in a competitive society, which is what the world of medical research

undeniably is”, framhåller hon, ”one must be careful not to lose face.”

Från den franskspråkiga historieskrivningens område kan ytterligare ett exempel på denna diakroniska utveckling anföras. I Voltaires *Histoire de Charles XII* (1731) saknas helt ansvarsreducerande epistemiska uttryck (8):

8. Voltaire, *Histoire de Charles XII* (1731)

Siquier court sur le champ avertir le Comte Swerin. Ils résolurent ensemble de dérober la connaissance de cette mort aux soldats, jusqu'à ce que le Prince de Hesse en pût être informé. On envelopa le corps d'un manteau gris: Siquier mit sa perruque & son chapeau sur la tête du roi; en cet état on transporta Charles sous le nom du capitaine Carlsberg, au travers des troupes qui voïaient passer leur Roi mort, sans se douter que ce fût lui. (Voltaire 1731:370)

Siquier springer omedelbart och underrättar greve Swerin. De beslutade tillsammans att undanhålla kännedomen om dödsfallet för soldaterna tills prinsen av Hessen kunde underrättas. Kroppen virades in i en grå kappa; Siquier satte sin peruk och sin hatt på kungens huvud; i detta tillstånd forslades Karl under namnet kaptan Carlsberg genom trupperna som såg sin döde kung föras bort utan att ana att det var han.

Ernest Renan, som i mångt och mycket inkarnerar 1800-talets positivistiska vetenskapsideal, använder sig däremot flitigt av dylika uttryck i sin *Vie de Jésus* (1863), vilket vältaligt illustreras i (9), där de epistemiska uttrycken satts med fet stil:

9. Ernest Renan, *Vie de Jésus* (1863)

Les disciples avaient fui⁴. Une tradition néanmoins veut que Jean soit resté constamment debout au pied de la croix⁵. On peut affirmer avec plus de certitude que les fidèles amis de Galilée, qui avaient suivi Jésus à Jérusalem et continuaient à le servir, ne l'abandonnèrent pas. Marie Cléophas, Marie de

Lärjungarna hade flytt.^x Enligt en viss tradition skall icke desto mindre Johannes ha stått kvar oförtruet nedanför korset.^x Med större säkerhet kan det hävdas att de trogna vännerna från Galileen, som hade följt Jesus till Jerusalem och som fortsatte att tjäna honom, icke övergav honom. Maria, Klopas hustru, och Ma-

Magdala, Jeanne, femme de Khouza, Salomé, d'autres encore se tenaient à une certaine distance⁶ et ne le quittaient pas des yeux⁷.

S'il fallait en croire le quatrième Évangile⁸, Marie, mère de Jésus, eût été aussi au pied de la croix, et Jésus, voyant réunis sa mère et son disciple chéri, eût dit à l'un: «Voilà ta mère», et à l'autre: «Voilà ton fils⁹.»

Mais on ne comprendrait pas comment les évangélistes synoptiques, qui nomment les autres femmes, eussent omis celle dont la présence était un trait si frappant.

Peut-être même la hauteur extrême du caractère de Jésus ne rend-elle pas un tel attendrissement personnel vraisemblable, au moment où, déjà préoccupé de son œuvre, il n'existait plus que pour l'humanité. (Renan 1863:400–401)

ria från Magdala, Johanna, Kusas' hustru, Salome, åter andra stod längre bort^x och lämnade honom inte med blicken.^x

Om man finge tro det fjärde evangeliet,^x skulle Maria, Jesu mor, också ha stått vid korsets fot och Jesus skulle, när han fick se sin mor och sin älskingslärjunge tillsammans, ha sagt till den senare: ”Detta är din mor” och till den förre: ”Detta är din son”.^x

Men det hade då varit svårt att förstå hur de synoptiska evangelisterna, som omnämner de andra kvinnorna, *hade kunnat utelämna* den kvinna vars närvaro var så iögonenfallande.

Kanske Jesu oförlikneliga andliga rening inte ens gör ett dylikt personligt medlidande sannolikt i samma stund som han, redan helt upptagen av sin gärning, inte längre levde för något annat än mänskligheten.

2. Epistemiska uttryck: formella kategorier

Epistemiska uttryck har här definierats funktionellt som uttryck som reglerar talarens yttrandeansvar. Det är därför föga förvånande att denna kategori är formellt heterogen och omfattar, som framgår av exemplen i (2–7), såväl grammatiska som lexikala uttryckstyper; med andra ord, såväl böjningsändelser (och andra flexionsmorfem) som ord (tillhörande olika ordklasser) och fraser.

3. Epistemiska uttryck: semantiska kategorier

De epistemiska uttrycken betecknar olika semantiska kategorier som på olika sätt reglerar talarens yttrandeansvar. Här skall två sådana betydelsekategorier kortfattat behandlas: epistemisk mediation (3.1) och epistemisk modalitet (3.2).

3.1 Epistemisk mediation

Epistemisk mediation (ofta kallad evidentialitet) anger som grammatisk kategori antingen den *typ av kunskapskälla* – ’varseblivning’, ’slutledning’, ’hörsägen’ – som talaren har för sitt yttrande eller också själva *intagandet av kunskapen* i talarens medvetande, utan specifikation av typen av kunskapskälla (Kronning 2003, 2004a, 2004b, jfr Aikhenvald 2004).

Så anger hjälpverben *måste* och *ska* i (10) och (11) att talaren har en viss typ av kunskapskälla för den förmedlade informationen:

10. *Hon är så blek. Hon måste vara sjuk.*

11. *Hon ska// vara sjuk.*

I (10) är kunskapskällan en (abduktiv) *slutledning*, vilket framgår av att en av denna slutlednings premisser, *Hon är så blek*, föregår det yttrande som innehåller det inferentiella *måste*. I (11) anger hjälpverbet *ska//* att kunskapskällan är en *hörsägen*. Med hörsägen menas här och i det följande att det i yttrandet förmedlade kunskapsinnehållet lånats från en annan individ eller andra individer, som kan vara identifierade eller oidentifierade (jfr Wiemer under utg.).

Det epistemiska adverbet *uppenbarligen* anger däremot *ospecificerad mediation* och är förenligt såväl med kontexter som anger att kunskapskällan är en slutledning (12), som med kontexter som anger att informationen har lånats från någon annan (13):

12. *Hon är uppenbarligen sjuk. Hon är så blek.*

13. *Hon är uppenbarligen sjuk. Doktorn har ju sagt det.*

3.2 Epistemisk modalitet

Epistemisk modalitet anger den styrka som talaren tillmäter det i yttrandet uttryckta kunskapsinnehållet. Detta kan t.ex. framställas som ’sant’, ’möjligen sant’ eller ’sannolikt’. Här skall tre typer av epistemisk

modalisering särskiljas: enkel modalisering, komplex modalisering och nollmodalisering (Kronning 2003:137–138).

Komplex modalisering (Fig. 1) uttrycker ett sammansatt modalt begrepp som 'antagligen sant'. Den aristoteliska traditionen, som är den förhärskande traditionen såväl i den västerländska skolgrammatiken som i den moderna lingvistik, känner endast denna typ av modalisering.

Enkel modalisering uttrycker det enkla modala begreppet 'sant'. Den kantianska traditionen känner både komplex och enkel – "assertorisk" (Kant 1781:66 ff.) – modalisering.

Nollmodalisering anger att talaren *vägrar* att ta ställning till informationsinnehållets sanningsvärde.

FIG. 1: Typer av epistemisk modalitet.

Typ av epistemisk kvantifikation	Exempel	Modalt kvantifikationsvärde	Propositionellt innehåll
A. KOMPLEX MODALISERING	<i>Hon måste vara sjuk.</i>	ANTAGLIGEN SANT	'Hon vara sjuk'
B. ENKEL ("ASSERTORISK") MODALISERING	<i>Hon är sjuk.</i>	SANT	'Hon vara sjuk'
C. NOLLMODALISERING	<i>Hon ska// / vara sjuk</i>	NOLL (vägran att ta ställning till sanningsvärdet)	'Hon vara sjuk'

3.3 Epistemiskt bikategoriella uttryck

Många epistemiska uttryck är *bikategoriella* (Fig. 2): de uttrycker samtidigt två epistemiska kategorier. Så anger hjälpverbet *ska//* som epistemiskt uttryck samtidigt nollmodalisering och hörsägen och adverbet *uppenbarligen* samtidigt enkel modalisering och ospecificerad mediation.

FIG. 2: Epistemiskt bikategoriella uttryck.

Epistemiskt uttryck	Typ av epistemisk modalitet	Typ av epistemisk mediation
A. Hjälpverbet <i>måste</i>	Komplex ('antagligen sant')	Slutledning
B. Hjälpverbet <i>ska</i>	Noll ('icke-ställningstagande')	Hörsägen
C. Adverbet <i>uppenbarligen</i>	Enkel ('sant')	Ospecificerad mediation

4. Romanska språk: komparativ korpus

Inom den här skisserade och av svenska uttryck illustrerade konceptuella ramen skall två typer av epistemiska uttryck i de romanska språken studeras i en *komparativ pilotkorpus*. Denna består av två franska romaner, som stod i centrum för den litterära debatten i Frankrike 2005 respektive 2006, och deras översättningar till fyra andra romanska språk, nämligen italienska, katalanska, spanska och portugisiska.¹⁰

Romanerna är Michel Houellebecqs *La possibilité d'une île* (2005) (sv. övers. *Refug*, 2006b) och Jonathan Littells *Les bienveillantes* (2006) (sv. övers. *De välvilliga*, 2008). Houellebecqs roman handlar om de stora existentiella frågorna i ljuset av att det eviga livet kan uppnås genom kloning. I Littells roman skildras det Tredje Rikets illdåd genom en hödels – SS-officeren Max Aues – ögon.

Den främsta fördelen med att använda översättningskorpusar är att data är jämförbara. De viktigaste nackdelarna är möjlig interferens från källspråket, från målspråkskulturens översättningsnormer och från översättarnas idiolektala egenheter (Granger, Lerot & Petch-Tyson 2003). Översättningskorpusarna skall därför här främst användas heuristiskt och kompletteras av andra primärkällor.

5. Konditionalis som uttryck för hörsägen i de romanska språken

Den i detta sammanhang viktigaste skillnaden mellan de romanska språken och germanska språk som svenska och engelska är att de romanska språken kan använda den mest grammatikaliserade uttrycks-

typen, böjningsändelsen, som epistemiskt uttryck. De syntetiska konditionalisformerna i de romanska språken kan nämligen beteckna den mediativa kategorien 'hörsägen'.¹¹ I svenskan används i detta fall för det mesta mindre grammatikaliserade uttryck som hjälpverbet *ska//* och i engelskan lexikala uttryck som adverbet *reportedly*. Helt marginellt används också i svenskan en böjningskategori, preteritum konjunktiv, för att ange hörsägen i förfluten tid (14):

14. 1942 [...] *förelåg en plan att ockupera Sverige. Både Hitler och Himmler vore ense om planen.* (SÄPO 1946, *apud* Persson, S., 1999, "Vi åker till Sverige" *De vita bussarna 1945*, Rimbo: Fischer & Co, s. 113)

I alla de här studerade romanska språken används konditionalis regelmässigt för att ange att yttrandets kunskapsinnehåll är en hörsägen (Kronning 2002, 2004b, 2005a, 2007b):

15. FR.: *D'après eux, nos rêves seraient des aperçus sur d'autres branches d'univers* (Houellebecq 2005a:224)
16. SV.: 'Enligt dem skulle våra drömmar vara fönster mot andra grenar av universum'
17. IT.: *Secondo loro, i nostri sogni sarebbero squarci su altri rami di universo* (Houellebecq 2005b:186)
18. KAT.: *Segons ells, els nostres somnis es percebríen com altres branques d'univers* (Houellebecq 2005c:149)
19. SP.: *En su opinión, nuestros sueños serían visiones fugaces de otras ramas de universo* (Houellebecq 2005d:201)
20. PORT.: *Para elas, os nossos sonhos seriam resumos de outros ramos do universo* (Houellebecq 2006:185)

I svenskan motsvaras dessa romanska konditionalisformer när de återger en hörsägen i nutid, som är giltig i yttrandeögonblicket, inte bara

av hjälpverbet *ska//*/, utan också av hjälpverbet *lär* och av den något talspråkliga hjälpverbsfrasen *lär ska* (21):

21. Sv.: *Det ryktas att statsministern ska// (lär, lär ska) vara (ha varit) sjuk.*

Det sakförhållande som ryktet gäller, statsministerns sjukdom i (21), kan vara samtidigt med yttrandeögonblicket (*Statsministern ska vara sjuk*) eller föregå detta referensögonblick (*Statsministern ska ha varit sjuk*). Under vissa förutsättningar kan det medierade sakförhållandet även lokaliseras i tiden efter yttrandeögonblicket.

För att ange en *hörsägen i dåtid*, som var giltig i ett förflutet referensögonblick, används i svenskan hjälpverbet *skulle* (22) (SAG IV:313):

22. Sv.: *Det ryktades att statsministern skulle vara sjuk.*

Svenskans hörsägensbetecknande epistemiska *skulle* kan emellertid också användas i presenskontexter som i (23), vilket *Svenska Akademiens grammatik* (SAG) för övrigt inte omnämner:

23. Sv.: *Det ryktas att statsministern skulle vara sjuk.*

I sådana fall anger *skulle* en större distansering till det genom yttrandet medierade sakförhållandet, en större intensitet i nollmodaliseringen, i vägran att tilldela hörsägnen sanningsvärde. Det används därför gärna i polemiska kontexter, i vilka talaren förkastar det förmedlade kunskapsinnehållet som falskt (24):

24. Sv.: *Men Ebba Witt-Brattström är ute och cyklar också när hon påstår att jag skulle ha "anklagat" henne för att ha "stulit" idéer från Hackman. (SvD 1998)*

Hjälpverbet *skulle* har i (24) snarare en textorganisatorisk än en ansvars-reducerande funktion.

Emellertid kan detta emfatiskt distanserande *skulle* användas även i kontexter av vilka det framgår att det medierade satsinnehållet är, eller åtminstone kan vara, sant (25):

25. Sv.: *Till bristen på alibi och erkännandet lägger domstolen vissa omständigheter i F:s tidigare liv som stödjer att han skulle vara mördaren.* (G)

I detta fall har den mer eftertryckliga distansering som *skulle* betecknar snarast som funktion att framhäva den yttrandeansvarige talarens objektivitet.

I franska, italienska, katalanska och spanska används konditionalis för att beteckna hörsägen såväl i nuplanet som i dåplanet, vilket framgår när det gäller franskan av (26) och (27):

26. FR.: *Le bruit court que* [Det ryktas att] *le premier ministre serait* [ska, lär, lär ska, skulle vara] *malade.*
 27. FR.: *Le bruit courait que* [Det ryktades att] *le premier ministre serait* [skulle vara] *malade.*

Portugisiskan skiljer sig däremot från de övriga romanska språken och liknar på denna punkt svenskan. Enligt den lingvistiska litteraturen (Squartini 2001, 2004, jfr Sten 1973) används nämligen futurum i portugisiskan för att ange *hörsägen i nutid*. Sålunda motsvaras den franska konditionalisformen i (28) av hjälpverbet *ska* i svenskan (29) och av en syntetisk futurumform i portugisiskan (30):

28. FR.: *D'après Herr Chadov, quatre cent vingt villageois auraient été tués et jetés* [sammansatt konditionalis i passiv] *dans des puits.* (Littell 2006:278)

29. Sv.: ”Enligt Herr Tjadov ska fyrahundratjugo bybor *ha blivit dödade* och *nedkastade* i brunnar. (Littell 2008:281)
30. PORT.: «*Segundo Herr Chadov, terão sido mortos* [sammansatt futurum i passiv] *quatrocentos e vinte aldeões, depois atirados para poços*. (Littell 2007e:276)

När hörsägnen däremot är giltig i ett förflutet referensögonblick används konditionalis också i portugisiskan (31–33):

31. FR.: *Les rumeurs allaient bon train; [...], on racontait qu’il se serait effondré* [sammansatt konditionalis] *durant l’action*. (Littell 2006:129)
32. Sv.: Det gick en mängd rykten, [...], *man berättade att* han skulle *ha brutit ihop* under en aktion. (Littell 2008:131)
33. PORT.: *Os rumores não faltavam; [...], dizia-se que teria soçobrado* [sammansatt konditionalis] *durante a acção*. (Littell 2007e:130)

I motsats till vad som hävdas i litteraturen (Squartini 2004:66)¹² verkar hörsägensbetecknande konditionalis kunna användas även i portugisiska presenskontexter för att ange en hörsägens giltighet i yttrandeögonblicket (34–36):

34. FR.: «*Une rumeur circule selon laquelle le Führer aurait approuvé* [sammansatt konditionalis] *un régime d’administration militaire pour le Caucase, au lieu d’une administration civile. Mais nous n’arrivons pas à obtenir de confirmation officielle. [...]*» (Littell 2006:239)
35. Sv.: ”*Det går ett rykte att* [bokstavl. enligt vilket] *Führern skulle (ska) ha godkänt* militärförvaltning av Kaukasus, i stället för civilförvaltning. Men vi lyckas inte få det officiellt bekräftat. [...]”
36. PORT.: «*Corre um boato que diz que o Führer teria aprovado* [sammansatt konditionalis] *um regime de administração militar para o*

Cáucaso, em vez de uma administração civil. Mas não conseguimos obter confirmação oficial [...]» (Littell 2007e:239)

Det ligger nära tillhands att formulera hypotesen att portugisiskans konditionalis i detta fall, liksom svenskans *skulle*, uttrycker en mer emfatisk distansering till det beskrivna sakförhållandet än futurum skulle ha gjort. Ett indicium i (36) som talar för denna hypotes är att tvivel om detta sakförhållande kan vara sant antyds i kontexten: *Mas não conseguimos obter confirmação oficial* ('Men vi lyckas inte få det officiellt bekräftat').

Betydelsen för hörsägensbetecknande epistemisk konditionalis förfaller alltså inte vara identisk för de här studerade romanska språken.

Det finns också anledning att fråga sig om det kan finnas skillnader mellan språken när det gäller användningsfrekvensen av epistemisk konditionalis. I Houellebecqs roman finns bara en förekomst av epistemisk konditionalis, som sålunda, trots sin grammatiska form, är relativt lågfrekvent. Detta beror bl.a. på att epistemisk mediation främst uttrycks lexikalt i de romanska språken (Squartini 2008), till skillnad från sådana språk där epistemisk mediation är en obligatorisk grammatisk kategori, som måste uttryckas i varje mening. I Littells roman finns däremot tillräckligt många förekomster av epistemisk konditionalis för att det skall vara möjligt att uppställa hypoteser om frekvenskillnader mellan språken (Fig. 3).

FIG. 3: Översättningar av epistemisk konditionalis (Littell 2006) till andra romanska språk.

	FRANSKA	ITALIENSKA	KATALANSKA	SPANSKA	PORTUGISISKA
1.	*COND II (s. 56)	* <i>pare che</i> + <i>Konj</i>	*-	* <i>por lo visto</i>	*COND II
2.	*COND II (s. 56)	*-	*-	*-	*COND II
3.	(*)COND II (s. 56)	(*)COND II	(*)COND II	(*)-	(*)FUT II
4.	*COND I (s. 56)	*COND I	*-	*-	*COND I

	FRANSKA	ITALIENSKA	KATALANSKA	SPANSKA	PORTUGISISKA
5.	(* <i>COND II</i> (s. 57)	(*)-	(*) <i>És cert que</i>	(*) <i>por lo visto</i>	(*) <i>parece que</i>
6.	* <i>COND II</i> (s. 129)	*-	*-	* <i>por lo visto</i>	* <i>COND II</i>
7.	* <i>COND I</i> (s. 145)	* <i>COND I</i>	*-	*-	* <i>COND I</i>
8.	* <i>COND I</i> (s. 189)	* <i>COND I</i>	*-	*-	*-
9.	* <i>COND II</i> (s. 239)	* <i>COND II</i>	*-	*-	* <i>COND II</i>
10.	* <i>COND II</i> (s. 274)	* <i>COND II</i>	*-	* <i>posiblemente</i>	* <i>COND II</i>
11.	* <i>COND II</i> (s. 275)	* <i>COND II</i>	* <i>COND I</i>	* <i>debe de</i>	* <i>FUT II</i>
12.	* <i>COND II</i> (s. 278)	* <i>COND II</i>	*-	*-	* <i>FUT II</i>
13.	(* <i>COND II</i> (s. 285)	(* <i>COND II</i>	(* <i>COND II</i>	(* <i>al parecer</i>	(* <i>COND II</i>
14.	* <i>COND II</i> (s. 285)	* <i>COND II</i>	* <i>COND II</i>	*-	* <i>COND II</i>
15.	* <i>COND II</i> (s. 406)	* <i>COND II</i>	*-	* <i>por lo visto</i>	* <i>COND II</i>
16.	* <i>COND II</i> (s. 446)	*-	*-	*-	* <i>COND II</i>
17.	* <i>COND II</i> (s. 766)	* <i>COND II</i>	* <i>COND II</i>	* <i>por lo visto</i>	* <i>COND II</i>

COND I = enkel konditionalis (*ferait* 'skulle göra')

COND II = sammansatt konditionalis (*aurait fait* 'skulle ha gjort')

FUT II = sammansatt futurum (*aura fait* 'ska ha gjort')

* = hörsägensbetecknande lexikalt uttryck (*Selon X* 'Enligt X' etc.) finns i samma mening¹³

(*) = hörsägensbetecknande lexikalt uttryck finns i föregående mening

Som framgår av dessa översättningsdata har den italienska översättaren av Littells roman tämligen regelmässigt återgivit originalets epistemiska konditionalisformer med konditionalis i italienskan, medan den spanska översättaren inte en enda gång översatt originalets epistemiska konditionalis med motsvarande spanska konditionalisform. Den katalanske översättaren har också i stor utsträckning undvikit epistemisk konditionalis. Detta beror med all sannolikhet på den normativa diskursen rörande hörsägensbetecknande konditionalis i spanska (Squartini 2004:85) och katalanska (Badia i Margarit 1962:429-435). Detta bruk har nämligen betraktats som ett otillbörligt lån i dessa språk från franskan.¹⁴ Dessa normföreställningar lever uppenbarligen kvar, trots att nutida lingvister anser detta bruk vara fullständigt integrerat i de båda språkens standardvarieteter (Pérez Saldanya 2002 § 22.5.9.3.b, Rojo & Veiga 1999:2916).

6. *Adverb som uttrycker ospecificerad
mediation i de romanska språken*

Om hörsägensbetecknande konditionalis är ett grammatiskt uttryck vars semantik inte är identisk i alla de här undersökta romanska språken, är det franska adverbet *apparemmet* och dess etymologiska motsvarigheter (eng. *cognates*) i andra romanska språk (it. *apparentemente*, kat. *aparentment*, sp. *aparentemente*, port. *aparentemente*) lexikala uttryck som av allt att döma har samma mediativa betydelse: de betecknar alla – i likhet med svenskans *uppenbarligen* (12–13) – *ospecificerad mediation*.¹⁵

En genomgång av ett antal förekomster av *apparemmet* i Houellebecqs och Littells romaner och hur dessa översatts till italienska, katalanska, spanska och portugisiska antyder emellertid oväntade skillnader i fråga om relativ frekvens (Fig. 4–5).

FIG. 4: Översättningar av *apparemmet* (Houellebecq 2005a) till andra romanska språk.

	FRANSKA	ITALIENSKA	KATALANSKA	SPANSKA	PORTUGISISKA
1.	<i>apparemmet</i> (s. 44)	<i>in apparenza</i>	<i>aparentment</i>	<i>en apariencia</i>	<i>aparentemente</i>
2.	<i>apparemmet</i> (s. 97)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>parece que</i>	<i>aparentemente</i>
3.	<i>apparemmet</i> (s. 135)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>en apariencia</i>	<i>aparentemente</i>
4.	<i>apparemmet</i> (s. 229)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
5.	<i>apparemmet</i> (s. 233)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
6.	<i>apparemmet</i> (s. 243)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
7.	<i>apparemmet</i> (s. 266)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
8.	<i>apparemmet</i> (s. 270)	<i>apparentemente</i>	<i>aparentment</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
9.	<i>apparemmet</i> (s. 273)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
10.	<i>apparemmet</i> (s. 342)	<i>a quanto pareva</i>	<i>pel que es veia</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
11.	<i>apparemmet</i> (s. 399)	<i>apparentemente</i>	<i>aparentment</i>	<i>aparentemente</i>	<i>aparentemente</i>
12.	<i>apparemmet</i> (s. 402)	<i>a quanto pare</i>	<i>es veu</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
13.	<i>apparemmet</i> (s. 442)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>aparentemente</i>	<i>aparentemente</i>
14.	<i>apparemmet</i> (s. 458)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
15.	<i>apparemmet</i> (s. 476)	<i>a quanto pareva</i>	<i>aparentment</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>

FIG. 5: Översättningar av *apparement* (Littell 2006) till andra romanska språk.

	FRANSKA	ITALIENSKA	KATALANSKA	SPANSKA	PORTUGISKA
1.	<i>apparement</i> (s. 37)	<i>a quanto pare</i>	<i>pel que semblava</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
2.	<i>apparement</i> (s. 91)	<i>a quanto pare</i>	<i>pel que semblava</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
3.	<i>apparement</i> (s. 114)	<i>a quanto pare</i>	<i>aparentment</i>	<i>parecían</i>	<i>aparentemente</i>
4.	<i>apparement</i> (s. 145)	<i>a quanto pare</i>	<i>pel que semblava</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
5.	<i>apparement</i> (s. 182)	–	<i>pel que tenia entès</i>	<i>al parecer</i>	<i>aparentemente</i>
6.	<i>apparement</i> (s. 206)	<i>a quanto pare</i>	<i>pel que sembra</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
7.	<i>apparement</i> (s. 352)	<i>a quanto pare</i>	<i>aparentment</i>	<i>por lo visto</i>	<i>ao que parece</i>
8.	<i>apparement</i> (s. 411)	<i>a quanto pare</i>	<i>pel que es veia</i>	<i>por lo visto</i>	<i>ao que parecia</i>
9.	<i>apparement</i> (s. 422)	<i>aparentemente</i>	<i>aparentment</i>	<i>aparentemente</i>	<i>aparentemente</i>
10.	<i>apparement</i> (s. 461)	<i>a quanto pare</i>	<i>pel que es veia</i>	<i>por lo visto</i>	<i>ao que parecia</i>
11.	<i>apparement</i> (s. 566)	<i>a quanto pare</i>	<i>aparentment</i>	<i>por lo que se podía ver</i>	<i>parecia</i>
12.	<i>apparement</i> (s. 578)	<i>a quanto pare</i>	<i>aparentment</i>	<i>aparentemente</i>	<i>aparentemente</i>
13.	<i>apparement</i> (s. 662)	<i>a quanto pare</i>	<i>aparentment</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
14.	<i>apparement</i> (s. 669)	<i>a quanto pare</i>	<i>aparentment</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
15.	<i>apparement</i> (s. 674)	<i>a quanto pare</i>	<i>aparentment</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
16.	<i>apparement</i> (s. 676)	<i>a quanto pare</i>	<i>pel que sembra</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
17.	<i>apparement</i> (s. 686)	<i>a quanto pare</i>	<i>pel que sembra</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
18.	<i>apparement</i> (s. 736)	<i>a quanto pare</i>	<i>pel que sembra</i>	<i>aparentemente</i>	<i>aparentemente</i>
19.	<i>apparement</i> (s. 753)	<i>a quanto pare</i>	<i>aparentment</i>	<i>por lo visto</i>	<i>aparentemente</i>
20.	<i>apparement</i> (s. 756)	<i>a quanto pare</i>	<i>semblava</i>	<i>aparentemente</i>	<i>aparentemente</i>
21.	<i>apparement</i> (s. 876)	<i>aparentemente</i>	<i>probablement</i>	<i>aparentemente</i>	<i>aparentemente</i>

Det är a priori oklart om översättningarna speglar målspråkens statistiska normer eller om översättarna låtit sig påverka av källspråkets kvantitativa struktur eller sina egna idiolektala egenheter. De översättningsdata som presenteras i fig. 4–5 kan dock användas heuristiskt för att uppställa kvantitativa hypoteser.

För att testa dessa hypoteser har Google använts som korpus. Att använda Google som källa för frekvensdata är dock inte oproblematiskt, men som Geoffrey Leech (2007:145) framhåller, ”if we are interested in

rough-and-ready rather than more precise frequency data, and observe sufficiently striking contrasts, the web can offer revealing results, which can be confirmed by replication”, något som visats i synnerhet när det gäller komparativa studier (Mair 2007).

Två Googlesökningar har genomförts med två och ett halvt års mellanrum (a.–b. i Fig. 6)¹⁶ och har kompletterats med en sökning i Google Bêta Book Search (c. i Fig. 6), som endast innehåller tryckt material.¹⁷

FIG. 6: *Apparement* och dess motsvarigheter i andra romanska språk i förhållande till synonyma uttryck – frekvens i (a.) Google 2006-06-29, (b.) Google 2008-12-31 och i (c.) Google Bêta 2008-12-31.

<i>Apparement</i> och motsvarande uttryck	Antal träffar	%	Synonyma uttryck	Antal träffar	%	Summa
fr. <i>apparement</i> ¹⁸	a. 2 210 000	99 %	<i>à ce qu'il paraît/paraissait</i>	28 914	1 %	2 238 914
	b. 2 890 000	91 %		296 000	9 %	3 186 052
	c. 6 050	79 %		1 587	21 %	7 637
it. <i>apparemente</i>	a. 2 200 000	71 %	<i>a quanto pare/pareva</i>	884 658	29 %	3 084 658
	b. 1 080 000	58 %		767 920	42 %	1 847 920
	c. 3 840	56 %		3 056	44 %	6 896
kat. <i>aparentment</i>	a. 141 000	89 %	<i>pel que es veu/veia</i> <i>pel que es veu/veia</i> <i>pel que es veu/veia +</i> <i>pel que sembla/semblava</i> <i>pel que es veu/veia</i> <i>pel que es veu/veia +</i> <i>pel que sembla/semblava</i>	18 092	11 %	159 092
	b. 212 000	66 %		108 080	34 %	320 080
	c. 850	59 %		257 680	45 %	469 680
		39 %		579	41 %	1 429
				1 325	61 %	2 175
sp. <i>aparentemente</i>	a. 702 000	50 %	<i>al parecer</i> <i>al parecer</i> <i>por lo visto</i> <i>al parecer</i> <i>por lo visto</i>	711 000	50 %	1 413 000
	b. 534 000	40 %		812 000	60 %	1 346 000
	c. 5 940	50 %		160 000	–	–
				5 970	50 %	11 910
				2 710	–	–
port. <i>aparentemente</i>	a. 380 000	79 %	<i>ao que parece/parecia</i>	98 500	21 %	478 500
	b. 669 000	91 %		68 770	9 %	737 770
	c. 3 300	56 %		2 606	44 %	5 906

Googlesökningarna och översättningsdata pekar i inte obetydlig utsträckning åt samma håll.¹⁹ Det finns därför anledning att anta att de mer eller mindre exakt speglar faktiska skillnader i de olika språkens lexikala frekvensstruktur.

Enligt de i fig. 4–6 presenterade undersökningarna har *a quanto pare/pareva* (bokstavl. 'som det verkar') i italienskan en frekvensmässigt starkare position i förhållande till *apparentemente* än vad *à ce qu'il paraît/paraissait* i franskan har i förhållande till *apparemment*. Det italienska *a quanto pare/pareva* är synnerligen vanligt i de översatta romanerna, vilket skulle kunna tyda på att detta uttryck är särskilt vanligt i litterära texter.²⁰

I alla tre Googlesökningarna är *apparentemente* ungefär lika vanligt som *al parecer* i spanskan. Littells spanska översättare återger dock oftast franskans *apparemment* med *por lo visto*. Detta uttryck är också hennes vanligaste sätt att översätta hörsägensbetecknande konditionalis i det franska originalet (Fig. 3), trots att *por lo visto* är betydligt mindre frekvent än både *apparentemente* och *al parecer* i de tre Googlekorpusarna.

Denna överanvändning av *por lo visto* kan därför tolkas som en idiolektal egenhet hos den spanska översättaren. Överanvändningen kan också vara knuten till översättningsprocessen. Så anges i ett större spansk-franskt lexikon (*Larousse Grand Dictionnaire Espagnol-Français-Espagnol*, 2007) *por lo visto* – men inte *al parecer* – som översättningsekvivalent till franskans *apparemment*. En dylik överanvändning kan bidra till att den spanska texten uppfattas som översatt spanska, ett slags *translationese*.

De här påvisade skillnaderna i de olika romanska språkens lexikala frekvensstruktur speglas sällan i tvåspråkiga ordböcker, vilket vi just sett ett exempel på. Alltför ofta anges uppslagsordets etymologiska motsvarigheter som enda översättningsekvivalent. Så anges *apparentemente* som enda översättningsekvivalent till franskans *apparemment* i en nyare, medelstor fransk-italiensk ordbok (*Hachette Paravia Compact Il dizionario francese-italiano italiano-francese*, 2005).

7. Slutord

Den klassiska jämförande romanska språkvetenskapen, som var en utslutande historiskt inriktad vetenskap (Tagliavini 1972), intresserade sig främst för det latinska ord- och formförrådets fortlevande och skiftande fonetiska utveckling i olika delar av den romansktalande världen (Romania).

Denna pilotstudie över två typer av epistemiska uttryck i de nutida romanska språken vill tjäna som en försvarsskrift för en synkron, korpusbaserad, komparativ romansk lingvistik, som ägnar sig främst åt semantiska och kvantitativa skillnader mellan de olika språken. En sådan lingvistik har bedrivits och bedrivs fortfarande idag i alltför ringa omfattning. Även om vart och ett av de studerade epistemiska uttrycken i de olika romanska språken återgår till ett gemensamt latinskt etymon, uppvisar dessa uttryck oväntade semantiska och/eller kvantitativa skillnader som svårligen kan upptäckas och tillfredsställande beskrivas utan tillgång till komparativa korpusar. Det har förhoppningsvis också framgått av denna undersökning att *översättningskorpusar* (s.k. parallellkorpusar) och *komparativa korpusar som består av originaltexter* (s.k. jämförbara korpusar) utgör nödvändiga komplement till varandra i det komparativa studiet. Detta jämförande studium preciserar också beskrivningen av de enskilda språken och skärper den semantiska analysen, eftersom forskaren tvingas undersöka fler formella och konceptuella variabler än vid studiet av ett enskilt språk.

Inträdesföredrag den 3 februari 2009

NOTER

1. Detta föredrag är en förkortad och omarbetad version av Kronning (2007a). Det bygger delvis på nytt empiriskt material, i synnerhet Littell (2006, 2007a, 2007b, 2007c, 2007d, 2007e, 2008).
2. ”Yttrande” används här ”om såväl skriftligt som muntligt språkbruk” (SAG I:238). ”Talare” används här på liknande sätt i betydelsen ”sändare vid all språklig kommunikation (alltså också skribent)” (SAG I:230). SAG = Teleman *et al.* 1999.
3. Även om de flesta epistemiska uttryck har till uppgift att reglera talarens yttrandeansvar så att det reduceras, finns det också uttryck vars uppgift är att förstärka detta ansvar bl.a. i situationer där lyssnaren förefaller (eller kan förväntas vara) klenrogen. Sådana uttryck är den personliga konstruktionen *jag försäkrar dig att* som i *Jag försäkrar dig att hon är sjuk* och den opersonliga konstruktionen *det är säkert att* som i *Det är säkert att hon är sjuk*.
4. Justin, *Dial. cum Tryph.*, 106.
5. Jean, XIX, 25 et suiv.
6. Les synoptiques sont d'accord pour placer le groupe fidèle « loin » de la croix. [...].
7. Matth., XXVII, 55–57. [...].
8. Jean, XIX, 25 et suiv. [...].
9. Jean, après la mort de Jésus, paraît, en effet, avoir recueilli la mère de son maître, et l'avoir comme adoptée (Jean, XIX, 27). [...].
10. Enligt Glessgen (2007:54–67) talas franska av 135–205 miljoner (beroende på hur man definierar begreppet ’tala franska’), italienska av 82 miljoner (varav 57 miljoner i Italien), katalanska av 7–8 miljoner, spanska av 420 miljoner (varav 42 miljoner i Spanien) och portugisiska av 220 miljoner människor (varav 10 miljoner i Portugal).
11. Konditionalis kan också under olika förutsättningar beteckna den mediativa kategorien ’slutledning’ i franska, spanska och portugisiska, men inte i italienska och katalanska. Se Kronning 2007a:117–120.
12. ”il Condizionale riportivo portoghese” är ”l'unico marcato per il tratto [+ PAS-SATO]” av de romanska hörsägensbetecknande konditionalisformerna.
13. Denna typ av konditionalis används inte sällan utan något lexikalt hörsägensbetecknande uttryck i kontexten: *Ben Laden ne serait pas à Tora Bora où les combats se poursuivent* [rubrik i *Le Monde* 08-12-2001] (’Ben Laden lär inte befinna sig i Tora Bora där striderna fortsätter’).
14. Att detta bruk är relativt nytt har säkert bidragit till den negativa normativa diskursen. Det brukar dateras till senare hälften av 1800-talet eller början av 1900-talet. För franskans del har Bourova & Dendale (under utg.) nyligen vi-

sat att det kan beläggas redan under förra delen av 1600-talet. Det förekommer sålunda i Théophraste Renaudots *Gazette* (109, 7 septembre 1641): *On nous efcrit que les Turcs ont efcsté n'aguères défaites par les Mofcovites en deux batailles : où les premiers auroient perdu foixante & dix mille hommes.*

15. Det franska *apparement* och dess etymologiska motsvarigheter i de andra romanska språken används ibland också, till skillnad från svenskans *uppenbarligen*, när det framgår av kontexten att det medierade sakförhållandet är falskt. Det får i detta fall betydelsen 'skenbart' och har då snarare en textorganisatorisk än en ansvarsreglerande funktion. Se Kronning 2007a:122–123. Jfr Kotschi 2006:101.
16. Googles avancerade sökfunktion har använts, i vilken man kan precisera på vilket språk sökningen skall utföras. För att ytterligare homogenisera data har sökningarna inom varje språk inskränkts till webbplatser som har domännamnen .fr (Frankrike), .it (Italien), .es (Spanien) och .pt (Portugal). På så sätt utesluts i stor utsträckning exempelvis belgisk, schweizisk, kanadensisk, afrikansk och asiatisk franska, latinamerikansk spanska och brasiliansk och afrikansk portugisiska. Förhoppningsvis reduceras också genom denna inskränkning antalet skribenter som inte har de här studerade romanska språken som modersmål. När det gäller katalanskan varken kan eller behöver domännamnet preciseras.
17. Googles Bêtas avancerade sökfunktion har använts, i vilken språk och tidsperiod, men ej domännamn, kan preciseras. Tidsperioden har bestämts till 1900–2008.
18. Här skulle man kunna lägga till de 37 400 (a.), 105 000 (b.) och 709 (c.) förekomster av *apparement* som felaktigt stavats **apparamment*.
19. Dessa undersökningar ger bara en partiell bild av verkligheten, eftersom det också finns andra, här inte undersökta, synonymer till *apparement* och dess etymologiska motsvarigheter i de andra romanska språken.
20. Att den franska prepositionsfrasen *à ce qu'il paraît* (*à ce qui paraît*) har så relativt låg frekvens skulle kanske kunna tolkas som stöd för dem (Dendale & Bogaert 2007:76) som anser att detta uttryck, till skillnad från italienskans *a quanto pare/pareva*, inte anger ospecificerad mediation, utan den mer specifika betydelsekategorien hörsägen ('efter vad det påstås'). Större ordböcker (*Grand Robert*, *Grand Larousse Universel*) anger dock både betydelser som 'selon les apparences', 'ce semble' och betydelser som 'selon ce qu'on dit' för detta uttryck.

REFERENSER

A. Corpus

- HOUELLEBECQ, M., 2005a, *La possibilité d'une île*, Paris: Fayard, 485 s.
- HOUELLEBECQ, M., 2005b, *La possibilità di un'isola*, Traduzione di Fabrizio Ascarì, Milano: Bompiani, 398 s.
- HOUELLEBECQ, M., 2005c, *La possibilitat d'una illa*, Traducció de Carles Sans, Barcelona: Empúries, 316 s.
- HOUELLEBECQ, M., 2005d, *La posibilidad de una isla*, Traducción de Encarna Castejón, Madrid: Alfaguara, 439 s.
- HOUELLEBECQ, M., 2006a, *A possibilidade de uma ilha*, Tradução Isabel St. Aubyn, Lisboa: Dom Quixote, 393 s.
- [HOUELLEBECQ, M., 2006b, *Refug*, Översättning av Cecilia Franklin, Stockholm: Bonniers, 413 s.]
- LITTELL, J., 2006, *Les bienveillantes*, Paris: Gallimard, 907 s.
- LITTELL, J., 2007a, *Les bienveillantes*, Édition revue par l'auteur, Paris: Gallimard, Folio, 1403 s.
- LITTELL, J., 2007b, *Le Benevole*, Traduzione di Margherita Botto, Torino: Einaudi, 955 s.
- LITTELL, J., 2007c, *Les benignes*, Traducció del francès de Pau Joan Hernández, Barcelona: Quaderns Crema, Segona edició, 1165 s.
- LITTELL, J., 2007d, *Las benévolas*, Traducción de María Teresa Gallego Urrutia, Barcelona: RBA Libros, 991 s.
- LITTELL, J., 2007e, *As benevolentes*, Tradução de Miguel Serras Pereira, Lisboa: Dom Quixote, 2.ª edição, 895 s.
- [LITTELL, J., 2008, *De välvilliga*, Översättning Cecilia Franklin, Stockholm: Brombergs, 913 s.]

B. Sekundärlitteratur

- AIKHENVALD, A.Y., 2004, *Evidentiality*, Oxford: OUP.
- BADIA I MARGARIT, A., 1962, *Gramática catalana*, I–II, Madrid: Gredos.
- BOUROVA, V. & DENDALE, P., under utg., "Serait-ce un conditionnel de conjecture ? Datation, évolution et mise en relation des deux conditionnels à valeur évidentielle", *Cahiers Chronos*.
- BROWN, P. & LEVINSON, S., 1987, *Politeness. Some Universals in Language Use*, Cambridge: CUP.
- DENDALE, P. & VAN BOGAERT, J., 2007, "A semantic description of French lexical evidential markers and the classification of evidentials", *Rivista di Linguistica*, 19.1, 65–89.

- GLESSGEN, M.-D., 2007, *Linguistique romane. Domaines et méthodes en linguistique française et romane*, Paris: Armand Colin, Collection U.
- GRANGER, S., LEROT, J. & PETCH-TYSON, S. (red.), 2003, *Corpus-based Approaches to Contrastive Linguistics and Translation Studies*, Amsterdam & New York: Rodopi.
- GRICE, H.P., 1975, "Logic and Conversation", i Cole, P. & Morgan J.L. (red.), *Syntax and Semantics. Vol. 3: Speech Acts*, New York: Academic Press, 42–58.
- GUNNARSSON, B.-L., 2001, "Expressing criticism and evaluation during three centuries", *Journal of Historical Pragmatics*, 2:3, 115–139.
- HUNDT, M., NESSELHAUF, N. & BIEWER, C. (red.), 2007, *Corpus Linguistics and the Web*, Amsterdam, New York: Rodopi.
- KANT, I., 1781, *Critique de la raison pure*, Trad. de J. Barni, revue par P. Archambault, Paris: GF-Flammarion 1987.
- KOTSCHI, TH., 2006, "Marqueurs de discours, connecteurs et adverbes. Le cas de *apparemment*", i Drescher, M. & Franck-Job, B. (red.), *Les marqueurs discursifs dans les langues romanes*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 93–106.
- KRONNING, H., 2002, "Le conditionnel 'journalistique': médiation et modalisation épistémiques", *Romansk forum* 16, 2, 561–575, <http://www.digbib.uio.no/roman/page21.html>
- KRONNING, H., 2003, "Modalité et évidentialité", i Birkelund, M., Boysen, G. & Kjærsgaard, P.S. (red.), *Aspects de la Modalité*, Tübingen: Max Niemeyer, *Linguistische Arbeiten* 469, 131–151.
- KRONNING, H., 2004a, "Modalité et médiation épistémiques", i Delamotte-Legendre, R. (red.), *Les médiations langagières. Vol. I: Des faits de langue aux discours*, Rouen: Publications de l'Université de Rouen, 34–65.
- KRONNING, H., 2004b, "Kunskapens källa och kunskapens styrka. Epistemisk konditionalis i franskan som evidentiellt och modalt grammatiskt uttryck", *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 2002 | Annales Societatis Litterarum Humaniorum Regiae Upsaliensis 2002*, Uppsala: Swedish Science Press, 43–123.
- KRONNING, H., 2005, "Polyphonie, médiation et modalisation: le cas du conditionnel épistémique", i Bres, J. et al. (red.), *Dialogisme et polyphonie: approches linguistiques*, Bruxelles: De Boeck Duculot, 297–312.
- KRONNING, H., 2007a, "Om epistemiska uttryck i de romanska språken", *Kungl. Vetenskaps-Societeten / Royal Society of Sciences, Sweden. Årsbok 2006*, Uppsala, 107–141.
- KRONNING, H., 2007b, "Polyfoni, modalitet och evidentialitet. Om epistemiska uttryck i franskan, särskilt epistemisk konditionalis", i Therkelsen, R., Møller Andersen & Nølke, H. (red.), *Sproglig polyfoni. Texter om Bachtin & ScaPoLine*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 301–324.

- KRONNING, H., 2007c, "Les auxiliaires médiatifs en suédois à la lumière du conditionnel épistémique et du futur aléthique en français", *i* Begioni, L. & Muller, Cl. (red.), *Problèmes de sémantique et de syntaxe. Hommage à André Rousseau*, Lille: Éditions du Conseil Scientifique de l'Université Charles-de-Gaule - Lille 3, 287-309.
- LEECH, G., 2007, "New resources, or just better old ones? The Holy Grail of representativeness", *i* Hund, M., Nesselhauf, N. & Biewer, C. (red.), 133-149.
- MAIR, CHR., 2007, "Change and variation in present-day English: integrating the analysis of closed corpora and web-based monitoring", *i* Hund, M., Nesselhauf, N. & Biewer, C. (red.), 233-247.
- PÉREZ SALDANYA, M., 2002, "Les relacions temporals i aspectuals", *i* Solà, J., Lloret, M.-R., Mascaró, J. & Pérez Saldanya, M. (red.), *Gramàtic del català contemporani*, I-III, Barcelona: Empúries., 2567-2662.
- ROJO, G. & VEIGA, A., 1999, "El tiempo verbal. Los tiempos simples", *i* Bosque, I. & Demonte, V. (red.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, I-III, Madrid: Espasa., 2867-2934.
- SQUARTINI, M., 2001, "The internal structure of evidentiality in Romance", *Studies in language*, 25, 297-334.
- SQUARTINI, M., 2004, "La relazione semantica tra Futuro e Condizionale nelle lingue romanze", *Revue Romane*, 39, 68-96.
- SQUARTINI, M., 2008, "Lexical vs. grammatical evidentiality in French and Italian", *Linguistics*, 46:5, 917-947.
- STEN, H., 1973, *L'emploi des temps en portugais*, København: Munksgaard.
- TAGLIAVINI, C., 1972, *Le origini delle lingue neolatine*, Sesta edizione, Bologna: Pàtron Editore 1982.
- TELEMAN, U., HELLBERG, S. & ANDERSSON, E., 1999, *Svenska Akademiens grammatik (SAG)*, I-IV, Stockholm: Norstedts Ordbok.
- WIEMER, B., under utg., "Hearsay in European languages: toward an integrative account of grammatical and lexical marking".